

УДК 323.39:332.14(477.86)

DOI: 10.53317/2786-4774-2021-1-5

Регіональна політична еліта: принципи та механізми формування (на прикладі Івано-Франківської області)

Анотація. У статті досліджується проблема, пов'язана з процесом формування політичної еліти Івано-Франківської області. Здійснена конкретизація кола політичних акторів, яких за формальними ознаками (належністю до прийняття стратегічних політичних рішень) можна віднести до регіональної політичної еліти, її основних груп (народні депутати України, керівники органів місцевого самоврядування та державної влади, керівники обласних організацій провідних політичних партій, бізнес-еліта, ідеологічна та комунікативна еліта тощо). Основна увага у дослідженні була прикута до формування шляхом виборів та призначень депутатського корпусу (Верховної Ради України, обласної ради), а також органів державної влади (обласної державної адміністрації та її структур), що дало можливість виявити та проаналізувати основні процедури та механізми елітотворення в області, що відображали складні процеси її зміни/відтворення на власній основі, оновлення шляхом залучення до неї нових представників суспільства. На основі аналізу широкої емпіричної бази підтверджена кореляція процесу елітотворення Івано-Франківщини зі загальними тенденціями трансформації політичної системи України, дією центр-периферійної парадигми. Так, в умовах становлення гібридного політичного режиму, попри значну динаміку оновлення складу основних інститутів влади області, цей процес на зламі ХХ-ХХІ ст. проходив здебільшого у формі циркуляції або репродуктивної циркуляції – обмеженого, формального процесу оновлення політичної еліти, який знаходився під впливом провідних політико-економічних груп.

В області відбулося і поступове звуження інституціональних каналів рекрутування політичної еліти, що перетворювало її на суспільну групу з неповною соціальною репрезентацією. Значна вага у процесі формування політичної еліти Івано-Франківщини „закритих” процедур та номенклатурних механізмів, часта зміна під час виборів та призначень провідних політичних акторів, що не завжди відбувалося з дотриманням спадкоємності, значно знижувало загальний потенціал регіональної політичної еліти, який залишається реалізованим неповною мірою.

Ключові слова: регіональна політична еліта, Івано-Франківська область, формування політичної еліти.

В'ячеслав Яремчук,

доктор політичних наук,
доцент, Інститут політичних і
етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України
ORCID: 0000-0002-1534-1348
sl_yaremchuk@ukr.net

Vyacheslav Yaremchuk,

Doctor of Political Sciences,
Associate Professor, Kuras
Institute of Political and Ethic
Studies of National Academy of
Sciences of Ukraine
ORCID: 0000-0002-1534-1348
sl_yaremchuk@ukr.net

Regional political elite: formation principles and mechanisms (Ivano-Frankivsk region as an example)

Abstract. The article is dedicated to the problem related to the process of the formation of the political elite of Ivano-Frankivsk region. The main political actors of the regional political elite were specified by the formal features (their influence on the strategic political decisions) and its main groups were investigated (national deputies of Ukraine, heads of local governments and state authorities, heads of regional organizations of leading political parties, business elite, ideological and communicative elite, etc.). The main focus of the study was on the formation through elections and appointments of deputies (Verkhovna Rada of Ukraine, regional council), as well as public authorities (regional state administration and its structures), which allowed to identify and analyze the main procedures and mechanisms of elite formation in the region, reflecting the complex processes of its change/reproduction on its own basis, renewal through the involvement of new members of society. Based on the analysis of a broad empirical base, the correlation of the process of elite formation of Ivano-Frankivsk region with the general tendencies of transformation of the political system of Ukraine, the influence of the center-peripheral paradigm is confirmed. Thus, in the conditions of formation of a hybrid political regime, despite the significant dynamics of renewal of the main institutions of power in the region, this process at the turn of the XX–XXI centuries took place mostly in the form of circulation or reproductive circulation – a limited, formal process of renewal of the political elite, which was under the influence of leading political and economic groups. There was a gradual narrowing of institutional channels for recruiting political elites in the region, which turned it into a social group with incomplete social representation. Significant weight in the process of forming the political elite of Ivano-Frankivsk region „closed” procedures and nomenclature mechanisms, frequent changes during the elections and appointments of leading political actors, which did not always happen with heredity, significantly reduced the overall potential of the regional political elite, which is still not realized in the full measure.

Key words: regional political elite, Ivano-Frankivsk region, formation of political elite.

Сучасні трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, включаючи втілення адміністративно-територіальної реформи, які вносять істотні корективи у перерозподіл повноважень між центральними та місцевими органами влади і мають змінити систему взаємовідносин між державою і суспільством, викликають посилену увагу до політичної еліти країни, її здатності консолідувати суспільство навколо ідеї демократичних перетворень, утвердження засад громадянського суспільства, соціального діалогу, відповіді на ті виклики, що постали перед країною на початку XXI ст. Повною мірою це стосується і політичної еліти на рівні регіонів (областей), її спроможності щодо гармонізації суспільних відносин, артикуляції і захисту місцевих потреб, а разом з тим і бути активним учасником цивілізаційного розвитку всієї країни. У зв'язку з цим особливу

увагу викликає стан регіональної політичної еліти, зокрема, рівень її соціальної репрезентативності та інституціоналізації, поширених у її середовищі світоглядних позицій та норм поведінки, що значною мірою були детерміновані процесами формування еліти упродовж останніх трьох десятиліть.

Феномен регіональних політичних еліт став предметом дослідження вітчизняних науковців порівняно недавно – на початку XXI ст. У зв'язку з цим варто відмітити значну роль у розкритті проблеми (зокрема, за такими напрямками, як формування та трансформація регіональних політичних еліт, політичне лідерство, конкуренція еліт тощо) таких дослідників, як М. Кармазіна, Т. Бевз, М. Горбатюк, Н. Ротар, О. Зорич, А. Ясінська [1; 44], І. Кресіна, А. Коваленко, Р. Молибога, Є. Перегуда [2], І. Ворчакова [3], М. Головатий [4], А. Круглашов [5], В. Маркітанов [6], С. Рибалка [7], М. Токар [8], О. Токовенко, В. Пащенко [9], Ю. Шайгородський [10] та ін. Результатом їхніх напрацювань стало не лише залучення до наукового обігу значного масиву емпіричного матеріалу, але й визначення оптимальних теоретико-методологічних підходів досліджень, узгодження категоріального апарату.

Вагомий внесок у розробку проблеми політичної еліти безпосередньо Івано-Франківської області зробили С. Адамович [11], М. Кугутяк, Б. Гаврилів, С. Кобута [12], О. Ляшенко [13], В. Марчук, І. Доцяк, В. Климончук, І. Цепенда, М. Москалюк, О. Білоус [14], Б. Максимець [15], Ю. Мацієвський, М. Мозоль [16], А. Романюк [17], які зосереджували увагу на питаннях формування і ролі регіональної політичної еліти у початковий період державної незалежності України, її партійної структуризації, аналізували хід і наслідки різноманітних виборчих кампаній на терені області. Деякі аспекти функціонування політичної еліти Івано-Франківщини (у галузі суспільно-політичних, соціально-економічних відносин) знайшли висвітлення у дисертаційних роботах, зокрема В. Бусленко [18], Н. Запихляк [19], Т. Мадриги [20], М. Стефурака [21].

Враховуючи ж те, що проблема політичної еліти Івано-Франківської області, як певної соціальної групи, не була предметом системного дослідження, *метою статті* є конкретизація кола політичних акторів, які за своїми ознаками можуть бути віднесені до регіональної політичної еліти, визначення основних її груп, виявлення основних каналів і механізмів, які були залучені до процесу формування політичної еліти упродовж 1990–2019 рр., його регіональну специфіку та наслідки.

Процес формування політичної еліти Івано-Франківської області ми розглядаємо через систему понять та категорій, що вже стали базовими у науковому дискурсі, зокрема, через „рекрутування”, „репродукцію”, „циркуляцію” (включаючи „інкорпорацію”, „ротацію” та „ексборпорацію” [22, с. 313]), „вертикальну мобільність”, „трансформацію еліти” та ін. [23], тобто як складну систему функціонування цієї соціальної групи, її відтворення та оновлення шляхом відбору та залучення до неї нових представників суспільства. Зважаючи на багатоплановість порушеної

проблеми, автор базувався на класичних теоріях еліт (Г. Моска, В. Парето, К. Майнхейм, Р. Міхельс та ін.), у яких процес формування політичної еліти розглядався як такий, що мав конкретно-історичний характер, відображав стан цивілізаційного розвитку держави та суспільства. Разом з тим, зазначені теоретики відмічали й очевидну для нинішньої України закономірність, коли правляча політична еліта ніколи не поступалася своєю владою масам, але тільки вимушено тим групам політичних еліт, які мали переважаючі ресурси. Необхідним у дослідженні процесу формування політичної еліти Івано-Франківщини є і використання *центр-периферійної парадигми* (С. Роккан, Д. Урвін) [24], згідно з якою „Центр” і „Регіон”, включаючи групи політичних еліт, існують у певному симбіозі. Рівень взаємодії між ними, джерел напруги (включаючи боротьбу за контроль над ресурсами) був визначальним і у галузі формування політичної еліти на рівні регіону, що безпосередньо торкалося й Івано-Франківщини (як представника „периферії”).

Аналізуючи сучасні трансформаційні процеси у середовищі української політичної еліти, автор виходив з того, що вони відбувалися під впливом макрополітичних чинників, зокрема, демократичного транзиту, який хоча і сприяв набуттю її групами ознак плюралістичних та змагальних, однак, виходячи з їхніх інтересів та політичної поведінки, залишав їх глибоко відчуженими від громадян (Т. Карозерс) [25, с. 51]. Відсутність же усталених демократичних традицій навіть у разі усунення від влади автократичних еліт не створювало достатніх умов для радикального корегування/зміни політичної еліти як на загальнонаціональному, так і регіональному рівнях, що мало відповідати інтересам усього суспільства, відбуватися за його активної участі (С. Левицький, Лукан А. Вей) [26].

Базуючись на теоретико-методологічних підходах, зокрема позиційному, репутаційному та десизійному, до регіональної політичної еліти як внутрішньо згуртованої соціальної групи Івано-Франківської області ми залучаємо суб'єктів, які, володіючи необхідними ресурсами (адміністративними, політичними, економічними, інформаційними тощо), були безпосередньо або опосередковано належними до прийняття стратегічно важливих рішень для регіону (у політичній та соціально-економічній сферах, кадровій політиці, ухваленні та виконанні бюджету тощо), лобювання його інтересів на загальнонаціональному рівні. Виходячи з місця політичних акторів у владній ієрархії, ми можемо поділити сучасну політичну еліту Івано-Франківської області, до якої ми залучаємо декілька сотень осіб, на дві умовні групи. До першої з них включаємо владну еліту, яка безпосередньо належала до керівництва політичними процесами регіону: а) народні депутати України, обрані від Івано-Франківщини; б) очільники органів місцевого самоврядування (обласна рада, Івано-Франківська міська рада, керівники депутатських партійних фракцій¹); в) найвищі посадові особи органів державної влади – Івано-Франківської обласної державної адміністрації (ОДА) та її структурних підрозділів; г) керівники обласних

¹ Щодо основного загалу депутатів місцевих рад області, то, виходячи з норм законодавства, їхні повноваження та вплив на політичні процеси не виходили за межі місцевого/локального рівня.

організацій провідних політичних партій, які, за статусом, як правило, входили до владних структур. Щодо другої групи, то вона складалася з представників елітних груп, які не мали формального політичного статусу, однак з метою захисту своїх інтересів могли набувати політичної суб'єктності й, користуючись необхідними ресурсами, справляти вплив на дії формальної політичної еліти: а) бізнес-еліта; б) ідеологічна та комунікативна еліта, до якої входили діячі науки, освіти та культури, головні редактори та власники засобів масової інформації, керівники релігійних та громадських організацій.

Серед зазначених груп варто виділити бізнес-еліту, становище якої, попри ризики ведення підприємницької діяльності, було значно стабільнішим і прогнозованим, порівняно з політичними діячами, кар'єра яких була залежною від призначень чи обрання, коливання політичної кон'юнктури. З метою посилення своїх позицій у сфері підприємництва представники бізнес-еліти безпосередньо залучалися до владних структур (здобуття посади в органах державної влади, депутатського мандата) або ж створювали клієнтальні мережі, до яких входили політики різного рівня. Специфіка впливу бізнес-еліти на політичне життя області полягала у тому, що сформований у підприємницькому середовищі особливий менталітет, стереотипи поведінки вона часто застосовувала у сфері політики, що сприяло поширенню корупції, непотизму, які, зрештою, накладали свій відбиток і на систему формування політичної еліти. Значною мірою каталізатором цих процесів стало розгортання в області структур політико-економічних груп, до яких були причетні такі відомі підприємці, як В. Пінчук, В. Медведчук, Д. Фірташ, Р. Ахметов, І. Коломойський та ін.

Сучасний процес формування політичної еліти Івано-Франківщини відбувався під впливом багатьох чинників, зокрема, основних тенденцій трансформації політичної системи, рівня інтегрованості області до політичного простору країни, мережі політичних партій та їхнього політико-ідеологічного спрямування, регіональних соціокультурних особливостей та ін. Зважаючи на незначні ресурси Івано-Франківщини (площа – 2,3% території країни, населення – 3%, рівень валового регіонального продукту – до 2,4%), область, виходячи з дії центр-периферійної парадигми, переважно була об'єктом для впливів з боку провідних політико-економічних груп, які мали достатньо важелів щодо здійснення контролю над регіоном, включаючи й процес формування політичної еліти.

Становлення „нової” політичної еліти області, що розпочалося напередодні здобуття Україною державної незалежності, мало характер трансформаційних перетворень, який охоплював комплекс інституційних та політико-культурних змін, пов'язаних з її оновленням, зміною соціальної структури, світоглядних позицій, ідентичностей. Щодо початкового етапу формування політичної еліти Івано-Франківщини, який у цілому збігався з періодизацією, запропонованою низкою вітчизняних науковців – 1989–1994 рр. (Л. Мандзій [27], М. Токар [8], М. Шульга [28] та ін.), то він в умовах втрати радянсько-партійною владою важелів контролю над політичними процесами

в СРСР відбувався у формі циркуляції доповненої рекрутуванням політичної еліти (процесом відбору і залучення громадян до політики). Це призвело до досить швидкої заміни „старої” еліти „новою”, до якої були включені як представники контреліти, так і неелітних верств. Надалі темпи оновлення політичної еліти області, як і загальної політичної модернізації, були значно знижені. Головна причина цього полягала у тому, що нова політична еліта на початку 1990-х рр., більшість якої становили представники національно-патріотичних сил, у своїй діяльності значною мірою базувалася на звиклих методах і стереотипах радянського минулого [29, с. 31–32]. Її неефективні дії, втрата суспільної підтримки спровокували поступове заміщення серед політичної еліти „революційних романтиків” на „прагматиків”, представників „партій влади”, що супроводжувалося і зміною формату формування політичної еліти, тенденцією до її консервації. Зокрема, це відбувалося через прогресуючий тип зміни еліт, як „репродукція через конверсію” [23], „репродуктивна циркуляція” [27, с. 231], коли відбувався формальний, обмежений процес оновлення політичної еліти.

Істотні корективи у процес формування політичної еліти Івано-Франківщини внесло і становлення в Україні гібридного політичного режиму, поширення явищ неопатримоніалізму, формування „територіально-ієрархічної системи влади”, у якій гіперцентралізація „Центру” поєднувалася з проявами своєрідного місництва у регіонах [30, с. 60]. За цих умов базовою умовою залучення до влади була не стільки наявність у претендентів відповідної кваліфікації, а особиста лояльність, належність до клієнтелістських чи непотичних мереж. Унаслідок цього депутатський корпус рад різних рівнів, а також виконавча гілка державної влади здебільшого формувалися з урахуванням інтересів найбільш впливових політико-економічних груп, що значно обмежувало просування у політику малоконкурентних соціальних страт.

Згадані тенденції були підтверджені результатами виборчих кампаній різних рівнів. Так, гостра політична криза на завершальному етапі існування СРСР, актуалізація у суспільстві носіїв символічного, соціального та репутаційного капіталів дозволили під час виборів до Верховної Ради УРСР, місцевих виборів (1990), які відбувалися на альтернативній основі, увійти до кола регіональної політичної еліти громадським діячам, представникам науково-освітньої та культурної сфер. Представники цих соціальних груп і склали більшість серед народних депутатів України I скликання (1990–1994), обраних від Івано-Франківщини. Серед них – Б. Ребрик (член Української Гельсінської групи), М. Чучук та С. Волковецький (викладачі вищої школи), С. Пушик (письменник), В. Шлемко (театральний діяч) та ін.

Виборчі ресурси народних депутатів Івано-Франківщини були значно посилені їхньою активною громадсько-політичною діяльністю, особливо – участю у розбудові Народного Руху України за перебудову (НРУ), Товариства української мови ім. Тараса Шевченка, у створенні політичних партій національно-демократичного спрямування. Серед народних депутатів України I скликання лише двоє представляли владні інститути – голова виконкому Івано-Франківської обласної ради Д. Захарук (колишній

функціонер КПУ, активний діяч НРУ) та другий секретар Івано-Франківського обласного комітету КПУ Є. Новицький, який став останнім комуністом, обраним до парламенту в одномандатному виборчому окрузі області. Варто зазначити, що серед 13 народних депутатів України I скликання, обраних в одномандатних виборчих округах Івано-Франківщини, близько третини становили мешканці столиці – відомі громадсько-політичні діячі, працівники науки та культури. Поміж них були й вихідці з області, що втратили безпосередній зв'язок з регіоном, яким місцеві висуванці були не в змозі становити конкуренції.

У майбутньому представники науки, освіти, культури, ЗМІ області зберегли певну присутність лише в органах місцевого самоврядування. Провідним же середовищем формування парламентського представництва Івано-Франківщини стали народні депутати України, представники політико-управлінської еліти, яким конкуренцію почали становити великі підприємці, що пояснювалося як концентрацією у них значних фінансових та економічних ресурсів, так і мотивацією – намірами посилити свої позиції шляхом здобуття владних повноважень. Цьому сприяла і зміна ціннісної парадигми суспільства, виборців, які у своєму електоральному виборі надавали перевагу особам, що володіли адміністративно-політичними та економічними ресурсами („впливові особи”, „роботодавці”). На наступних парламентських виборах (1994) лише кожен третій з народних обранців (народні депутати України, голова обласної ради, лікар) мали безпосередній зв'язок з областю. Інші – декілька земляків (серед них, Р. Шпек – міністр економіки України), народні депутати України, столичні високопосадовці скористалися виборчим ресурсом області.

З набуттям політичними партіями України державно-владної суб'єктності (особливо в умовах переходу до мажоритарно-пропорційної та пропорційної виборчих систем) вони стали найбільш ефективним каналом рекрутування політичної еліти області. Аналіз емпіричної бази дає можливість стверджувати, що його дія на Івано-Франківщині мала певну специфіку. Так, виходячи зі соціокультурних особливостей регіону, ustalених ціннісних орієнтирів місцевої громади (зокрема, поширеного засадничого принципу, яким керувалися виборці – „не людина, а ідея” [31, с. 82]), депутатами рад усіх рівнів (попри наявні „фільтри”, що існували під час висування кандидатів у мажоритарних виборчих округах чи формування виборчих списків політичних партій, дію адміністративного фактора) в області обиралися, як правило, прибічники національно-демократичних сил.

Зважаючи на поступову втрату впливів (у тому числі й через обмежені ресурси) політичних партій, для яких Івано-Франківщина була одним з базових регіонів (НРУ, КУН та ін.), їхню роль у рекрутуванні політичної еліти на зламі ХХ–ХХІ ст. почали переймати інші більш потужні політичні сили, як правило, опозиційні чи „партії влади”. Так, під час виборів до Верховної Ради України III скликання (1998–2002) у шести одномандатних виборчих округах області здобули мандати троє столичних високопосадовців, від області – ексміністр сільського господарства, підприємець, голова

райдержадміністрації, висунуті КУН та партією Християнсько-Демократичний Союз. За виборчими списками політичних партій народними депутатами України стали троє представників області – від КПУ (підприємець), НРУ (голова обласної парторганізації), а також від щойно створеної „регіональної партії влади” – Народно-демократичної партії (НДП) – директор науково-дослідної установи.

Гостра політична криза, що супроводжувала завершальний період президентської каденції Л. Кучми, була відображена і у результатах виборів до Верховної Ради України IV скликання (2002–2006). В Івано-Франківській області у всіх мажоритарних виборчих округах мандати депутатів здобули висуванці від опозиційного виборчого блоку політичних партій „Блок Віктора Ющенка „Наша Україна”” – у складі політичних партій національно-демократичного та право-центристського спектра. Це були переважно відомі особи, носії високого соціального статусу – М. Круць (голова ВАТ „Івано-Франківськцемент”), І. Насалик (народний депутат України), В. Мойсик (суддя Верховного Суду України), Р. Ткач (голова РДА), Є. Гірник (підприємець), Р. Зварич (народний депутат України). У загальнодержавному виборчому окрузі народними депутатами України стали лише троє представників області – народний депутат України від НРУ, підприємець від Блоку Віктора Ющенка „Наша Україна”, а також народний депутат України від КПУ. Результати виборів засвідчили як поступове звуження соціальної бази депутатського корпусу від Івано-Франківщини, так і тенденцію до консервації його кола за рахунок депутатів, високопосадовців чи великих підприємців. Верховною Радою України III скликання завершилося представництво у парламенті комуністів Івано-Франківщини. Попри існування в області мережі організацій КПУ, партія, подібно до інших політичних сил „лівої” орієнтації, виявилася неспроможною щодо просування своїх членів як до місцевих рад, так і органів державної влади.

Варто зазначити, що стрімка політична кар'єра на початку 1990-х рр. найбільш потужних політичних акторів Івано-Франківщини, які на тривалий час залучалися до загальнонаціональних політичних процесів, створювала певну проблему „вимивання” політичної еліти регіону. Унаочненням цього явища був М. Яковина – голова Івано-Франківської обласної ради I скликання, який згодом очолив Міністерство культури України. Підкреслимо, що якщо він залишив посаду голови обласної ради в умовах втрати своїх політичних позицій, то цілком відмінною була ситуація під час „виведення” з області С. Волковецького – народного депутата України I–II скликань, голови Івано-Франківської обласної ради I–II скликань, голови ОДА (1994–1997). Після звільнення з ОДА йому була запропонована посада Надзвичайного і Повноважного Посла України у Грузії. Після повернення до Івано-Франківщини на початку XXI ст. С. Волковецький уже не займав помітного місця серед регіональної політичної еліти.

Не маючи достатньої ресурсної бази, досягнути вершин політичної кар'єри у столиці вдавалося незначній частині регіональної еліти. Серед них можна назвати голову агрофірми В. Ткачука – міністра сільського

господарства і продовольства України (1991–1992) або головного лікаря області З. Митника – заступника, міністра охорони здоров'я України (2008–2010). Для більшості ж народних депутатів України з області їхнє перебування у столиці через високий рівень конкуренції було тимчасовим. Частина з них (окрім тих, хто переходив у статус пенсіонерів чи відходив від політичної діяльності) використовувала набутий досвід на рівні регіону – у структурах ОДА, обласної ради або Івано-Франківської міської ради².

Трансформація політичної системи України, що супроводжувалася зміною розстановки політичних сил на центральному і регіональному рівнях, вплинула й на процес формування органів місцевого самоврядування області. Так, соціальний склад депутатів, обраних до місцевих рад у 1990 р., відображав звичні стандарти радянського часу, коли у них здобули представництво основні страти суспільства – керівники державних установ та виробничих структур, працівники бюджетної сфери, профспілок, робітники, працівники сільського господарства, пенсіонери. Натомість наслідком високого рівня суспільного протистояння стало те, що у багатьох радах області ще в умовах існування СРСР комуністи вперше втратили монополію на владу, а низку з них очолили представники національно-демократичних сил [32].

Івано-Франківську обласну раду, у якій прибічники НРУ здобули майже 80% депутатських мандатів (зі 137 депутатів лише четверо були керівниками партійно-державних органів [33; 34, с. 42]), очолив один із засновників і перший керівник крайової організації Народного Руху України, виходець зі сім'ї політичних репресованих, художник В. Яковина (перший безпартійний і наймолодший голова обласної ради в СРСР). Міську раду обласного центру, у якій відсоток антикомуністичних сил був ще вищим, очолив аспірант Івано-Франківського інституту нафти і газу, активіст НРУ Я. Тайліх³. Обрання депутатами Івано-Франківської облради I скликання (1990–1994) стало поштовхом для подальшої політичної кар'єри, яка продовжилася і у перших десятиріччях XXI ст. для понад 10% її складу. Серед них були народні депутати України, голови та депутати обласної ради, голови районних та міських рад, виконувач обов'язків міністра культури України, голова Івано-Франківської ОДА, керівники структур РДА, партійні функціонери.

Виходячи з наших підрахунків, близько 30% [35] депутатів були переобрані до обласної ради II скликання (1994–1998). Зважаючи на значну

² Серед таких були: Д. Захарук – народний депутат України I скликання, член Конституційної комісії Верховної Ради України (у подальшому депутат обласної ради); Р. Ткач – член РНБО України, народний депутат України VI скликання (депутат обласної ради); В. Чуднов – народний депутат України VI скликання (голова Івано-Франківської ОДА); О. Сич – народний депутат України VII скликання, віцепрем'єр-міністр України (голова Івано-Франківської обласної ради); Р. Марцінків – народний депутат України VII скликання (голова Івано-Франківської міської ради). І. Насалик (народний депутат України III–IV скликань) використав посаду голови міської ради м. Калуша для повернення у політичне життя загальнонаціонального рівня у середині II десятиріччя XXI ст.

³ У подальшому головами міської ради Івано-Франківська, однієї з ключових посад у політичній ієрархії області, що відображало суспільно-політичні настрої мешканців міста, впливи політичних партій, традиційно ставали представники національно-демократичного табору – Б. Борович (КУН, 1994–1998), З. Шкутяк (НРУ, Політична партія Народний Союз „Наша Україна”, 1998–2006), В. Анушкевичус (Українська Народна Партія, 2006–2015), Р. Марцінків (ВО „Свобода”, 2015 – до ц. ч.).

перевагу серед них представників національно-демократичних сил, не стало несподіванкою, що орган очолив С. Волковецький, народний депутат України, заступник голови Івано-Франківської крайової ради НРУ. Поряд з цим місцеві вибори 1994 р. зафіксували нове явище у процесі рекрутування політичної еліти регіону – появу і зміцнення позицій у радах підприємців (керівників акціонерних товариств та фінансових установ, агрофірм, лісгоспів), що було свідченням процесів масової приватизації, формування ринкових відносин. Деякі з них уперше очолили районні ради.

Згадані процеси, пов'язані зі зміною соціально-класової структури населення, поширенням на Івано-Франківщині „регіональних партій влади” – НДП та Аграрної партії України (АПУ), формуванням регіонального політичного режиму, стали каталізаторами істотних зрушень у формуванні складу депутатського корпусу на зламі ХХ–ХХІ ст. Наприклад, провідний представницький орган влади регіону – обласна рада ІІІ скликання (1998–2002) оновилася на 88% [35]. Серед депутатів відбулося різке збільшення керівників органів державної влади, місцевих рад, особливо підприємців, що дозволило без особливих ускладнень очолити її ставленику ОДА – головному лікарю обласної клінічної лікарні З. Митнику.

Показовим щодо соціального та партійного представництва рад Івано-Франківщини був склад обласної ради ІV скликання (2002–2006). Як зазначали експерти, їхній результат був значною мірою прогнозований ще задовго до виборів. Так, попри загострення соціально-економічної ситуації (падіння життєвого рівня, поширення безробіття, трудової еміграції), радикалізації суспільства виносилася передбачення, що майбутніми депутатами й надалі стануть переважно носії високого соціального статусу – чиновники, члени „партії влади”, бізнесмени. Їхня перемога на виборах мала бути забезпечена потужними виборчими ресурсами [36]. І дійсно, результати виборів у 2002 р. виявили тенденцію як до зниження динаміки оновлення ради (73% [35]), так і формування у представницькому органі певного „кістяка”, про що свідчив соціальний зріз депутатів. Майже половину депутатського корпусу ради становили керівники структур ОДА-РДА, представники адміністративно-управлінського апарату, керівники підрозділів обласної ради. Другу позицію займали керівники державних і приватних підприємств, третю – охорони здоров'я (як правило, головні лікарі), четверту – закладів освіти різних рівнів. Поодинокими серед депутатів були очільники ЗМІ, профспілок, громадських організацій. Особливу увагу викликала партійна ідентифікація депутатів. Так, представники державного сектору переважно належали до провладних АПУ та НДП, підприємці, як правило, були безпартійними, освітяни ж у своїй більшості були членами КУН та НРУ. Попри загальну перемогу в Івано-Франківській області опозиції, слабке партійне структурування ради дозволило її очолити першому заступнику голови ОДА В. Брусу.

Загалом аналіз депутатського складу Івано-Франківської обласної ради, його зміни упродовж 1990–2002 рр. свідчив про те, що органи місцевого самоврядування області проходили своєрідну еволюцію від інститутів, які представляли „спільні інтереси громад”, до структур, які репрезентували

групи регіональної політичної еліти, були інструментами лобювання їхніх корпоративних чи особистих інтересів.

Значний вплив на процес формування політичної еліти Івано-Франківщини справляв інститут обласної державної адміністрації. Призначення їхніх голів (Представника Президента України, голови ОДА) Президентом України, виходячи з ситуації, відбувалося у діапазоні: призначення з кола панівної в регіоні політичної сили, призначення згідно з консенсусом еліт або ж призначення нав'язаного кандидата. Прикладом останнього може слугувати призначення Президентом України Л. Кравчуком на посаду Представника Президента України в Івано-Франківській області у 1992 р. В. Павлика (колишнього функціонера КПУ), що відбулося всупереч позиції керівництва обласної ради [37]. Це призвело до загострення кризи у лавах НРУ, який невдовзі втратив вплив як у владних структурах регіону, так і на процес формування політичної еліти.

Наслідком же тогочасних вимог законодавства щодо призначень Представників Президента України („призначаються після погодження їх кандидатур з відповідними радами народних депутатів” [38]) стало те, що перший склад очільників чотирнадцяти РДА Івано-Франківщини (1992) виявився найбільш підготовленим для виконання своїх обов'язків. Це були відомі особи, включаючи голів виконавчих комітетів районних рад, керівників підприємств, що забезпечило більшості з них тривалу політичну кар'єру. Це підтверджували й біографічні дані голів РДА. Починаючи з 1994 р. майже третина з них була обрана головами районних рад [39], інші – очолювали обласну раду, були депутатами обласної ради, керівниками структур ОДА, головами обласних організацій політичних партій, керівниками виробничих структур, серед них Бурштинської ТЕС та ін.

Починаючи з другої половини 1990-х рр. в Івано-Франківській області, як і в країні в цілому, хоча призначення голів ОДА і відбувалося у кожен президентську каденцію з певними особливостями (виходячи з політичної ситуації, рівня взаємодії/протистояння „Центру” і груп регіональної політичної еліти), вони мали певну спільність. Річ у тім, що попри постійні заяви влади щодо дотримання прозорості та публічності під час призначення керівників органів державної влади в регіонах (включаючи конкурсний відбір кандидатів, громадські слухання) вони здебільшого мали характер закритого типу рекрутування політичної еліти, далекого від публічності та контролю з боку суспільства.

Унаочненням цього було перше (після завершення дії Конституційного Договору між Верховною Радою України та Президентом України; 1995) призначення Президентом України Л. Кучмою головою Івано-Франківської ОДА представника аграрної еліти М. Вишиванюка, який найдовше (13 років з перервами) керував областю. Стрімка політична кар'єра останнього була пов'язана як з його земляком, ексміністром сільського господарства і продовольства України В. Ткачуком, так і лобюванням його призначення з боку керівництва АПУ. У період першої каденції (до 2004 р.) голова ОДА, як функціонер АПУ, надавав сприяння у створенні мережі регіональних „партій

влади” – АПУ та НДП, які мали стати провідними каналами рекрутування політичної еліти регіону. У 2010–2013 рр. М. Вишиванюк утілював настанови Президента України В. Януковича щодо перетворення Партії регіонів на домінуючу політичну силу Івано-Франківщини.

За період 1992–2019 рр. в Івано-Франківській області відбулося дев'ять призначень голів ОДА, більшості з яких не вдалося утриматися на своїй посаді упродовж всієї каденції. Серед них – В. Павлик (безпартійний; 1992–1995), С. Волковецький (ДемПУ; 1995–1997), М. Вишиванюк (АПУ; Партія регіонів; 1997–2004, 2010–2013), Р. Ткач (НРУ; 2005–2007), М. Палійчук (Політична партія „Наша Україна”; 2007–2010), В. Чуднов (Партія регіонів; 2013–2014), А. Троценко (ВО „Батьківщина”; 2014), О. Гончарук (безпартійний; 2014–2019), Д. Шмигаль (безпартійний; 2019). Аналіз біографій голів ОДА дає підстави для твердження, що серед головних критеріїв, які вплинули на їхнє призначення, були особисті знайомства, протекція, належність до певних політико-економічних груп. Якщо перші очільники області призначалися на посади маючи досвід роботи на рівні керівників виконавчих комітетів обласної ради, то наступні – радника Президента України, експерта РДА, міського голови районного центру, експертного депутата України, підприємців, директора Бурштинської ТЕС.

З головами ОДА, як провідними політичними акторами в області, формуванням ними „своїх команд” (включаючи голів РДА, які призначалися переважно з-поміж приватних підприємців та державних службовців) було безпосередньо пов'язане поширення такого феномену, як регіональні політико-економічні групи, головною ознакою яких було зрощення політики та великого бізнесу. Особливістю цих груп (симбіозу політичних, економічних, адміністративних, соціальних та ін. складників), які на регіональному рівні втілювали стратегію з просування своїх кадрів до органів влади, було те, що вони претендували на представництво інтересів не лише адміністративно-територіальної одиниці, але й місцевої громади загалом [40, с. 8, 20]. Згадана формація, яка істотно впливала на процес формування регіональної політичної еліти, виявилася нестійкою, адже вона цілком залежала від результатів президентських виборів, які відбувалися переважно в умовах гострого протистояння. Їхнім наслідком було регулярне (переважно без дотримання спадкоємності) оновлення керівників обласних органів державної влади. Однак навіть після усунення з посад більшість керівників структур ОДА–РДА (у статусі народних депутатів України, депутатів місцевих рад, підприємців) мали достатньо важелів для впливу на політичні процеси області.

Значний, а разом з тим і суперечливий вплив на процеси формування регіональної політичної еліти у перших десятиліттях ХХІ ст. справили такі знакові події, як „помаранчева революція” та Революція Гідності. Внаслідок першої з них, попри гостре збурення суспільно-політичної ситуації, у каденцію Президента України В. Ющенка (2005–2010) на Івано-Франківщині відбулося формальне оновлення регіонального політикуму, яке здебільшого зводилося (разом зі зміною партійної ідентифікації) до циркуляції політичних

гравців області між органами виконавчої влади і місцевого самоврядування, частково – появи нових (переважно з кола підприємців), що відбувалося під патронатом політичних партій з „помаранчевого табору”. Практика здобуття у цей час посад чи депутатських мандатів небезпідставно дала привід політичним експертам для обґрунтованого висновку, що наслідками революції в області скористалися насамперед особи, які мали високий соціальний статус, були належними до влади, фінансових потоків [41].

Гостра конкуренція у середовищі членів „помаранчевої коаліції”, наростання системної кризи зробили процес формування кадрового складу державних органів влади в області особливо напруженим. Саме через це Президент України В. Ющенко був вимушений на початку своєї каденції (2005) призначити головою ОДА народного депутата України, члена НРУ Р. Ткача. Щодо голів РДА, то ці посади заміщувалися на основі квотного принципу, де представників пропрезидентської Політичної партії Народний Союз „Наша Україна” (НСНУ) доповнювали функціонери ВО „Батьківщина”, КУН, НРУ та інших політичних партій. Особливістю призначень до структур ОДА-РДА цього періоду було те, що на адміністративні посади з політичних мотивів (через декілька років це було і причиною відставки) часто призначалися особи, які не мали відповідної кваліфікації або ж були родичами, партнерами по бізнесу [42]. Незадовільні для пропрезидентських політичних сил в Івано-Франківській області результати виборів до Верховної Ради України V (2006–2007) та VI (2007–2012) скликань стали приводом до чергової ротації керівників державних структур, зміцнення їх своєю креатурою. У 2007 р. головою ОДА став кум В. Ющенка М. Палійчук, розпочалася хвиля заміни очільників РДА, що супроводжувалося політичними скандалами, негативним чином впливало на рівень легітимності влади.

Зміна владної еліти у столиці, нове партійно-політичне структурування на регіональному рівні внесло чергові корективи до процесу оновлення політичної еліти Івано-Франківщини. Запровадження на місцевих виборах 2006 р. пропорційної виборчої системи підтвердило остаточну зміну пріоритетності каналів рекрутування політичної еліти на користь більш конкурентоздатних – державного апарату, органів місцевого самоврядування, бізнесу та особливо політичних партій. Зважаючи на це, у місцевих радах повну домінацію отримали висуванці від політичних партій „помаранчевого блоку”. Так, в обласній раді V скликання (2006–2010), депутатський корпус якої оновився на 75%, понад 2/3 її становили представники від пропрезидентського Блоку „Наша Україна” та політичної сили експрем’єр-міністра України Ю. Тимошенко „Блоку Юлії Тимошенко” [35]. Логічним стало і те, що головою облради (висунутого на безальтернативній основі) було обрано І. Олійника (НРУ, голова правління ВАТ „Житлобуд” м. Івано-Франківська).

Вартий уваги й соціальний склад депутатів оновленої облради, який свідчив про домінування у представницькому органі вищих страт суспільства, які володіли або використовували актуальні ресурси (адміністративні, фінансові, медійні тощо). Порівняно з минулим складом обласної ради, у

новому відбулося посилення процесу партизації депутатів (відсоток партійних депутатів підвищився до 75%), а також поява нових категорій депутатів – професійних партійних працівників (6%), помічників-консультантів народних депутатів України (4%). Істотно зменшилася кількість державних службовців (до 27%), керівників структур місцевого самоврядування (до 8%), що було пов'язано з перетворенням бізнесменів-депутатів на керівну групу [35], що впливало на хід роботи ради, характер прийняття політичних рішень [43]. Цьому сприяла і комерціалізація діяльності політичних партій, які широко відкрили доступ підприємцям до своїх виборчих списків.

Згаданий процес мав взаємовигідний характер: партії отримували можливість для залучення до своїх виборчих фондів спонсорської допомоги, розширення електоральної бази, останні – „партійну парасольку” для захисту і просування своїх інтересів. Наявність же декількох десятків депутатів (у статусі гендиректорів, голів правлень, голів спостережних рад), що представляли провідні суб'єкти господарювання Івано-Франківщини (Бурштинська ТЕС, ВАТ „Івано-Франківськцемент”, ВАТ „Прикарпаттяобленерго”, ВАТ „Укрнафта”, ТзОВ „Карпатнафтохім”, ДП „Кнауф маркетинг Івано-Франківськ”, „Івано-Франківськоблагрополіс”, обласні філії АБ „Київська Русь”, ЗАТ „КБ „ПриватБанк”” та ін.) вказувала на міцні позиції у раді регіональних та загальнонаціональних політико-економічних груп.

Щодо виявленої у 2006 р. партійної ідентифікації депутатів (зокрема, бізнесменів, державних службовців), то вона здебільшого мала нестійкий, ситуативний характер. Це провокувалося і владною столичною елітою, яка, заносючи до своїх виборчих списків впливових місцевих осіб, діставала можливість швидкого „проникнення” до регіону. Останнє відповідало поширеній практиці в Україні, коли представники груп регіональної політичної еліти з метою утримання чи посилення своїх позицій у разі зміни політичної кон'юнктури з легкістю „відмовлялися від партій” [44, с. 36], які були для них інструментом входження у політику, на користь більш потужних політичних сил⁴.

Певною несподіванкою складу обласної ради V скликання стало істотне зростання ваги таких малоконкурентних каналів рекрутування політичної еліти, як бюджетні організації (головним чином за рахунок керівників закладів охорони здоров'я), ЗМІ (керівники обласного телебачення, провідних газет), вищі навчальні заклади (від аспірантів до ректорів установ), громадські організації та галузеві профспілки (лідери організацій).

⁴ Згадана ситуація стосувалася низки політичних партій, які свого часу мали провідні впливи на Івано-Франківщині – НРУ, КУН, „Народна Партія” (колишня АПУ) та ін. Показовою була ситуація, пов'язана і з Українською партією, базою для якої була Калусько-Долинська агломерація, де були зосереджені провідні об'єкти нафтодобування та хімічної промисловості області. Починаючи з 2010 р. партія сприяла просуванню до органів місцевого самоврядування регіону, обласної ради низки державних службовців та підприємців, які свого часу залишили своє членство у політичних партіях, що перейшли у статус маргінальних. Однак, як засвідчили наступні вибори, партія, втрапивши свою потужність, позбулася не лише своїх найбільш відомих висуванців, але й деяких керівників, що стали учасниками нових політичних проєктів.

Сукупна частка цих депутатів у раді доходила до рекордної відмітки у 20%. Переважна частина з них була представлена членами провладних політичних партій, що свідчило про намір лідерів останніх використати, в умовах браку „вільних” кадрів, ресурси найбільш рейтингових представників суспільства.

За подібним сценарієм відбувалося оновлення регіональної політичної еліти Івано-Франківщини і після перемоги Революції Гідності. Так, уже у березні-квітні 2014 р. після звільнення усіх прибічників „регіоналів” в області була повністю оновлена ланка державного управління (головою ОДА було призначено висуванця від ВО „Батьківщина”), керівники якої у більшості були активістами місцевого Євромайдану. Однак після позачергових президентських виборів (травень, 2014), на яких перемогу здобув П. Порошенко, ним були розпочаті дії, що відверто розходилися з його програмою „Жити по-новому”, але спрямовані на посилення власних впливів на провінційні еліти. Напередодні позачергових парламентських виборів на Івано-Франківщині було змінено керівництво ОДА, у якій провідні посади обійняли прибічники партії „Блок Петра Порошенка „Солідарність”” та „соратники по бізнесу”. В області розпочалася гарячкова розбудова структур нових „партій влади”, „вінницького клану”, які, прикриваючись патріотичними гаслами, активно створювали політичні мережі, побудовані за ієрархічним принципом і сконцентровані на Президента України П. Порошенка та Прем'єр-міністра України А. Яценюка. Наслідком згаданих заходів стало те, що на виборах до Верховної Ради України VIII скликання (2014–2019) в Івано-Франківській області переконливу перемогу здобули представники пропрезидентських політичних сил. Останнє дозволило владі завершити і чергове оновлення ланки керівників РДА. Його головна мета полягала у позбавленні від політичних конкурентів, включаючи й активістів Революції Гідності. Про це вказував і аналіз якісного складу голів РДА, серед яких лише половина мала досвід діяльності районного масштабу, а серед призначенців були й випадкові особи („тимчасово безробітні”).

Остання спроба активно скоригувати склад регіональної політичної еліти Івано-Франківщини у добу президентства П. Порошенка відбулася на місцевих виборах 2015 р. Однак попри використання значних фінансових ресурсів, адміністративного чинника висуванцям від пропрезидентських політичних сил не вдалося стати панівною політичною силою в органах місцевого самоврядування області. Разом з тим, зафіксована на виборах низька явка виборців, високий рівень виборчих бюлетенів, визнаних недійсними, по суті, було формою вияву незгоди громадян з діями політичних партій, їхньою виборчою пропозицією – виборчими списками, у яких і надалі превалювали чиновники та підприємці. Про це свідчив і склад депутатів обласної ради VII скликання (2015–2020), низка з яких змінила свою партійну ідентифікацію. Він був сформований головним чином з топменеджерів акціонерних товариств, приватних підприємців, державних службовців, працівників апарату ОДА, керівників місцевих рад, нагадуючи радше „клуб багатіїв” [45]. Присутність серед депутатів представників закладів освіти та охорони здоров'я аж ніяк не свідчила про дотримання

принципів рівності й відкритості у процесі відбору і просування у політику кращих представників суспільства. Загалом можемо відзначити, що процес елітотворення в Івано-Франківській області цього періоду засвідчив загальну тенденцію, притаманну Україні – „громадянське суспільство, яке вийшло на вулиці, зокрема і в українській столиці, практично не потрапило до еліт при владі” [46].

Акценти у процесі формування політичної еліти Івано-Франківської області були істотно змінені на початку каденції Президента України В. Зеленського. Першим значним кроком у цій царині стали незвичні дії, пов'язані не зі зміною керівників держадміністрацій, а зосередження на позачергових виборах до Верховної Ради України (липень, 2019). Передвиборчу агітацію президентська команда проводила під популістськими гаслами „перезавантаження влади”, появи у політиці „нових облич”, що разом з актуалізацією альтернативних каналів рекрутування політичної еліти чи не автоматично усувало з „виборчої дистанції” багатьох політичних „важковаговиків” області. Це було завуальованим виявом використання маніпулятивних технологій, адміністративного ресурсу, що створювало додаткові шанси на перемогу прибічникам нової „партії влади”. Результатом цього стало суцільне оновлення у 2019 р. парламентського представництва області – з десяти обраних народних депутатів України вісім були висунуті політичною партією „Слуга народу” (голова міської ради, приватний підприємець, фермер, юрист-консультант, помічник народного депутата України), які переважно були невідомі широкому загалу, не брали активної участі у політичному житті [47].

Використання популізму дозволило Президенту України В. Зеленському уникнути загострення ситуації й під час призначень керівників в органах державної влади. Передусім, це торкалося призначення (серпень, 2019) голови ОДА Д. Шмигала – перший приклад висунення на провідну політичну посаду особи з іншого регіону – Львівської області, який нетривалий час очолював Бурштинську ТЕС (структуру ПАТ „ДТЕК Західенерго”). У закритому режимі (попри заяви влади щодо використання прозорих процедур, здійснення онлайн-проєкту LIFT) відбувся і процес призначень голів РДА. Ними стали переважно колишні функціонери підрозділів ОДА-РДА, призначені за часів президентської каденції П. Порошенка, підприємці, колишні помічники-консультанти народних депутатів України, що вказувало на збереження напрацьованих зв'язків з певними групами політичної еліти. Тобто, процес оновлення керівництва органів державної влади області попри анонсоване владою застосування демократичних принципів („рівні можливості”, „соціальний ліфт”, „нові обличчя”, „чесний і прозорий відбір”) і надалі базувався на використанні номенклатурного принципу, що, зрештою, ми можемо схарактеризувати як втілення репродуктивної циркуляції еліти. Згаданий процес відбувався в умовах посилення позицій певних політико-економічних груп (найбільш впливові з них очолювали Р. Ахметов, І. Коломойський та ін.), які, користуючись своїми креатурами, прагнули розбудовувати нові політичні мережі, що уявлялося вельми актуальним на тлі адміністративно-територіальної реформи в Україні.

Підбиваючи підсумки, можемо дійти *висновку*, що процес формування політичної еліти Івано-Франківщини упродовж останніх тридцяти років був зумовлений як чинним в Україні політичним режимом, так і регіональними соціокультурними особливостями. Аналіз результатів виборів депутатів різного рівня, кадрових призначень до органів державної влади вказує на те, що процес формування/оновлення політичної еліти області значною мірою відбувався під впливом конкурентних політико-економічних груп. Він не завжди мав публічний характер, що призводило до посилення тенденції використання закритих процедур щодо відбору і просування у політику, зниження рівня соціальної репрезентативності еліти. Створення неформальних ієрархій, політичних клієнтел, що утруднювало просування у владу Івано-Франківщини нових суб'єктів, повною мірою відбивав процес формування керівного складу структур органів державної влади. Постійна ж ротація складу державних адміністрацій призводила до порушення спадкоємності влади, зниження рівня її легітимності. Якісного оновлення політичної еліти Івано-Франківщини, демократизації її складу, включаючи розширення каналів рекрутування політичної еліти, не принесли ні „помаранчева революція”, ні Революція Гідності. Натомість визначальна дія центр-периферійної парадигми призводила до того, що процес формування політичної еліти на Івано-Франківщині, її оновлення і надалі відбувався поза громадським контролем, без якого неможливо розв'язати проблему її ефективного функціонування в інтересах держави та суспільства.

Перспективи подальших досліджень. Сучасні виклики, що постали перед країною, необхідність поглибленого дослідження проблеми політичної еліти на регіональному рівні вимагають як пошуків нових тем для досліджень, так і певної методологічної еволюції, використання міждисциплінарних підходів. Зокрема, це стосується застосування просопографічного методу, який дозволяє більш чітко окреслити й детально вивчити склад елітарних груп, горизонтальні та вертикальні зв'язки у їхньому середовищі, виявити регіональну специфіку і зв'язок між механізмами соціальної мобільності та еволюції еліт. Наступної концептуалізації, цілісного розгляду потребують питання щодо ціннісних орієнтацій груп політичної еліти та їхньої політичної поведінки, внутрішньої структури політичної еліти, її сегментування за вектором „керівна еліта – опозиційна еліта”, особливості взаємовідносин у середовищі елітних груп та їхньої взаємодії з неелітними прошарками суспільства.

Бібліографічні посилання

1. Регіональні політичні еліти в Україні: аналіз літератури з проблеми та характеристика емпіричної бази для вивчення феномену (кінець 1991–2018 рр.) / за ред. М. С. Кармазіної. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 264 с.
2. Кресіна І. О., Коваленко А. А., Молибога Р. М., Перегуда Є. В. Демократія і регіональна еліта: політико-правові проблеми влади в столиці України – місті Києві. Київ : Логос, 2005. 216 с.
3. Ворчакова І. Є. Регіональна політична еліта: принципи структуризації та можливості лобіювання інтересів. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2014. № 1132. Вип. 27. С. 82–87.

4. Головатий М. Політична еліта сучасної України: регіональний і національний контекст. Політичний менеджмент. Спеціальний випуск. 2006. С. 42–47.
5. Круглашов А. Місцева еліта: регіональна чи периферійна? Віче. 1998. № 5. С. 59–66.
6. Маркітанов В. Регіональні політичні еліти Львівщини та Хмельниччини (порівняльний аспект). Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : збірник наукових праць. Львів, 2005. Вип. 16. С. 79–82.
7. Рибалка С. В. Особливості формування і функціонування регіональних політичних еліт в сучасній Україні. Грані. 2015. № 8. С. 47–52.
8. Токар М. Регіональна політична еліта: тенденції творення. Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. Ужгород : Видавництво УжНУ „Говерла”, 2009. Вип. 13. С. 297–299.
9. Токовенко О., Пащенко В. Дослідження регіональних політичних еліт: у пошуках теоретичного обґрунтування. Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2009. Вип. 44. С. 108–116.
10. Шайгородський Ю. Українська політична еліта: стереотипні практики і виклики сучасності. Сучасна українська політика. 2013. Вип. 29. С. 311–334.
11. Адамович С. В. Соборність та регіональний розвиток у суспільно-політичному житті незалежної України. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. 884 с.
12. Кугутяк М., Гаврилів Б., Кобута С. Літопис державотворення на Прикарпатті (1988–2001). Івано-Франківськ : Плай, 2002. 99 с.
13. Ляшенко О. Електоральний вибір жителів Галичини як джерело для удосконалення державної регіональної політики в Україні. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2016. № 6. С. 134–151.
14. Івано-Франківщина у виборах–2006: регіональний вимір / Марчук В., Доцяк І., Климончук В., Цепенда І., Москалюк М., Білоус О. : монографія. Івано-Франківськ : Лік, 2007. 108 с.
15. Максимець Б. Результати участі національно-демократичних партій в місцевих виборах-2010 на Івано-Франківщині. Гілея. 2011. Вип. 44. С. 682–689.
16. Мозоль М., Мацієвський Ю. Політична ситуація в Івано-Франківській області напередодні президентських виборів. Слово і діло. 2018. 24 вересня. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/09/24/stattja/polityka/politychna-sytuacziya-ivano-frankivskij-oblasti-naperedodni-prezydentskyx-vyboriv>
17. Романюк А. Формування регіонального формату політичного процесу: на прикладі Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей. Актуальні проблеми політичної науки. Вип. 4. Ужгород, 2018. С. 37–52.
18. Бусленко В. В. Становлення і трансформація політичних інституцій Західного регіону України в 90-х рр. XX ст. : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Чернівці, 2002. 24 с.
19. Запухляк Н. І. Суспільно-географічні засади функціонування ринку праці та зайнятості населення (на прикладі Івано-Франківської області) : автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Київ, 2007. 21 с.
20. Мадрига Т. Б. Регіональні виборчі кампанії початку XXI століття (на прикладі західних областей України) : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Львів, 2011. 21 с.
21. Стефурак М. М. Механізми взаємодії політичної опозиції та влади на прикладі західних областей України : дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Київ, 2017. 248 с.
22. Парето В. Компендиум по общей социологии / пер. с итал. А. А. Зотова; Гос. ун-т Высшая школа экономики. 2-е изд. Москва : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2008. 511 с.

23. Правляча еліта сучасної України. Аналітична доповідь. № 10. Київ. Січень 1998 / Шульга М. та ін. Інститут соціології НАН України. URL: <http://i-soc.com.ua/institute/elit.pdf>
24. Роккан С, Урвин Д. В. Политика территориальной идентичности. Исследования по европейскому регионализму. URL: <http://pavroz.ru/files/rokan politicsofterritorialidentity.pdf>
25. Карозерс Т. Конец парадигмы транзита / пер. А. Н. Кулика. Политическая наука. 2003. № 2. С. 42–65.
26. Левицкий С., Лукан А. Вэй. Подъем конкурентного авторитаризма. Strategic Group Sofia future strategies for Ukraine. Интелрос. 2018. URL: <http://www.intelros.ru/readroom/nz/121-2018/37299-podem-konkurentnogo-avtoritarizma.html>
27. Мандзій Л. Формування політичної еліти України (1991–1994 р.). Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Запоріжжя, 2008. Вип. XXIV. С. 230–235.
28. Шульга М. О. Етапи становлення політичної еліти в Україні в роки незалежності. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2006. № 4. С. 24–37.
29. Михальченко Н., Андрущенко В. Украина разделенная в себе: от Леонидии к Виктории. Т. II. Киев : ИПиЭНИ им. И. Ф. Кураса НАН Украины, 2012. 556 с.
30. Татаренко Т. М. Регіональний фактор у політичному житті України (політико-правові аспекти): монографія / НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2005. 405 с.
31. Стефурак М. Взаємодія влади і опозиції під час виборчої кампанії 2012 р. у Галичині. Вісник Прикарпатського університету. Політологія. 2013. Вип. 6–7. С. 81–84.
32. Заява Івано-Франківської обласної Ради народних депутатів. Прикарпатська правда. 1990. 25 квітня. С. 1.
33. Повідомлення обласної виборчої комісії по виборах депутатів Івано-Франківської Ради народних депутатів про підсумки виборів депутатів обласної Ради 4 березня 1990 року. Прикарпатська правда. 1990. 10 березня. С. 3.
34. Кобута С., Кобута Л. Демократичні вибори в Україні 1990 року: особливості проведення та наслідки. Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2010. Вип. 17. С. 35–45.
35. Підраховано за: Івано-Франківська обласна рада: офіційний вебсайт. Перелік депутатів попередніх скликань. URL: <https://orada.if.ua/>
36. Костюк І. Прикарпатські тіні. Український регіональний вісник. 2001. 1 грудня. С. 12–15.
37. Репресований „губернатор”: історія про колишнього очільника Івано-Франківської ОДА Василя Павлика. Правда. 2020. 24 січня. URL: <https://pravda.if.ua/represovanyj-gubernator-istoriya-pro-kolyshnogo-ochilnyka-ivano-frankivskoyi-oda-vasylya-pavlyuka/>
38. Закон України „Про Представника Президента України”. 1992. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2167-12#Text>
39. Про увільнення з посад Представників Президента України у районах Івано-Франківської області. Указ Президента України. 1995. 27 лютого. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/152/95#Text>
40. Лісничук О., Сушко О. Чи є політико-економічні групи перешкодою для політичного розвитку України? Київ : Фонд ім. Фрідріха Еберта, Регіональне представництво в Україні, Білорусі та Молдові, 2005. 76 с.

41. Довбуш О. Політична еліта Прикарпаття-2. Народжені помаранчевою революцією. Наше місто НАДВІРНА. 2008. 14 листопада. URL: <https://nashe-misto.at.ua/news/2008-11-14-277>

42. Довбуш О. Політична еліта Прикарпаття. Частина перша. Народжені в СРСР. Малакава. 2008. 10 листопада. URL: <http://www.malakava.if.ua/articles/7564>

43. Виборчий процес-2006 в Україні: політико-правові аспекти та регіональні особливості / укл. А. С. Романюк, Л. С. Скочиляс. Львів : ЦПД ЛНУ ім. І. Франка, 2006. URL: http://postua.info/an_zvit_2006/monitoring-frankivsk_04_06.htm

44. Кармазіна М. Регіональні політичні партії в Україні (1991 – початок 2018 рр.). Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2018. Вип. 1 (93). С. 3–54.

45. Баран Л. Відомо, хто є найбагатшим і найбіднішим в Івано-Франківській облраді. Galka.if.ua. 2017. 26 травня. URL: <https://galka.if.ua/vidomo-hto-ye-naubagatshim-i-naubidnishim-v-ivano-frankivskiy-oblradi/>

46. Андреас Каппелер: „Революція гідності показала, що справа формування української еліти не є безнадійною”. Тиждень. ua. 2019. 25 серпня. URL: <https://m.tyzhden.ua/publication/233964>

47. Зазуляк А. „Слуга народу” вважає себе недостатньо освіченим для Ради, – результати поліграфу. 24 канал. 2019. 24 жовтня. URL: https://24tv.ua/novini_tag1117/sluga_narodu_vvazhae_sebe_nedostatno_osvichenim_dlya_radi__rezultati_poligrafu_n1223883

Стаття надійшла до редакції 16.02.2021